

קינון אביב

של

ירגזי מצוי

(Parus major)

אפריל-מאי 2012

צילום, עיצוב ועריכה

יהודה כץ

katye2007@gmail.com

מידע רקע

בקיץ 2009 רכשתי תיבת הטלה לירגזים וקבעתי אותה על גזע דקל מול חלון המטבח, בגובה של 1.80 מ' מהקרקע, ובמיקום בטוח מהישג חתולים. בסוף פברואר הופיע זוג ירגזים שבנו בו את קנם. לאחר כישלון הדגירה (4 הגוזלים מתו, כנראה עקב חדירת מי גשם), שבו הירגזים וקיננו שנית באותה תיבה עצמה. קינון נוסף, בתיבה אחרת, היה בפברואר 2011.

בפברואר 2012 היו מוצבות בגינה 3 תיבות הטלה שנבחנו פנים וחוץ על ידי הירגזים לפני שהחליטו באיזו מהן לקנן. בתום ההליך הקבוע של חיזור-בנייה-הטלה-דגירה פרחו הגוזלים באחד באפריל.

חלפו 11 ימים והנה קינון חדש, בתיבה אחרת. הבנייה הפעם הייתה מהירה והוטלו 4 ביצים, מספר נמוך מהרגיל עבור מחזור קינון שני. מצגת זו מביאה את ה-Highlights של מחזור קינון זה.

תיבת ההטלה – תיבות הטלה שמותקנות בגינה עשויות מעץ סנדוויץ' ממוחזר מרוח בשמן פשתן במידות (ברוטו) 20x20 ס"מ וגובה 25 ס"מ. הגג מחובר לגב התיבה או לצדה בציר המאפשר פתיחתו מלמעלה ומונע חדירת מי גשם. פתח הכניסה עגול בקוטר 30 מ"מ. קוטר זה מחייב את הציפור להאט בכניסה וביציאה ומאפשר לצלמה ביתר קלות, ומונע כניסת דרורים. מתחת לפתח מותקן כרכוב עמידה (דיבל 8 מ"מ מצד לצד), שאפשר לי לצלם תמונות שלא היה אפשר לבצען בלעדיו. יש שמתקינים טבעת מתכת סביב הפתח כדי למנוע את הרחבתו על ידי נקרים. באזור עירוני אין בה צורך, מה עוד שהיא מפריעה לצילום. בתום כל מחזור קינון רוקנתי את התיבה מתכולתה, ריססתי את תוכה נגד טפילים והחזרתי אותה למקומה.

2010 חורף	2011 חורף	2012 חורף	2012 אביב	
22.2	22.2	6.2	12.4	תחילת קינון
יותר מ-6	11	18	8	משך הבנייה
יותר מ-8	12	13	12	משך הדגירה
20-18	20	20-19	20	גיל הפריחה
7/7	7/7	4/6	4/4	הוטלו/בקעו

מזון - לאחר שמצאתי בניסוי וטעייה מהו המזון היבש המועדף על הירגזים, סיפקתי במגש שטוח גרעיני חמנייה קלופים ובלתי קלופים (אף הם לא קלויים) ובכלי רשת הנחתי בוטנים קלופים לא קלויים. השימוש בכלי הרשת נועד לחסום גישת עורבנים לבוטנים. לחם, חמאת בוטנים, שקדים וכן מזון כלבים, חתולים ותוכים כמעט ולא נאכלו. המגש, כלי הרשת וכן אגן מים טריים ניצבו בטווח ראייה מתיבת ההטלה.

אויבים - דרורים, בולבולים, עורבנים וצוצלות לא היוו איום ישיר על הירגזים. מאידך, מאינה ניסתה לפרוץ לתוך תיבה בעת שהיו בה גוזלים, אך נכשלה בזכות פתח הכניסה הצר. לא הבחנתי בהתנכלויות מצד החתולים שמבקרים בחצר.

טכניקת הצילום - רוב התמונות נעשו במצלמה דיגיטלית 7D עם עדשת 500 מ"מ מצוידת במכפיל 1.4x ופלאש – כולם תוצרת קנון. המצלמה עמדה על חצובה, ומבעד חלונות המטבח שהשקיפו על התיבות צפיתי ותיעדתי את ההתרחשויות. צילומי הפנים של התיבה נעשו עם מצלמה דיגיטלית קטנה - קנון SX10 בסיוע הפלאש המובנה והמסך המפרקי שלה, תוך הפרעה מינימלית לציפורים ולגוזלים.

- **משך הבנייה** מספר הימים שחלפו מתחילת בניית הקן עד הטלת הביצה הראשונה.
- **משך הדגירה** מספר הימים שחלפו מהטלת הביצה הראשונה עד בקיעת הביצה הראשונה.
- **גיל הפריחה** מספר הימים שחלפו מבקיעת הביצה הראשונה עד פריחת הגוזלים מהקן.
- **הוטלו/בקעו** מימין מספר הביצים שהוטלו, משמאל מספר הגוזלים שבקעו.

טרם חלפו שבועיים מפריחת הגוזלים של קינון החורף והנה החלה הנקבה לבנות קן למחזור נוסף – קינון אביב. היא מביאה במקורה חומר צמחי יבש וקשה שיהווה את תשתית הריפוד. בבניית הקן, ובדגירה שאחריה, עוסקת רק הנקבה.

בהמשך תהליך הבנייה מביאה הנקבה טחבים ירוקים שימשו כשכבת הביניים העיקרית בקן. לשם כיסוי הקרקעית בעובי הרצוי (מספר סנטימטרים) נדרשת כמות גדולה של טחבים.

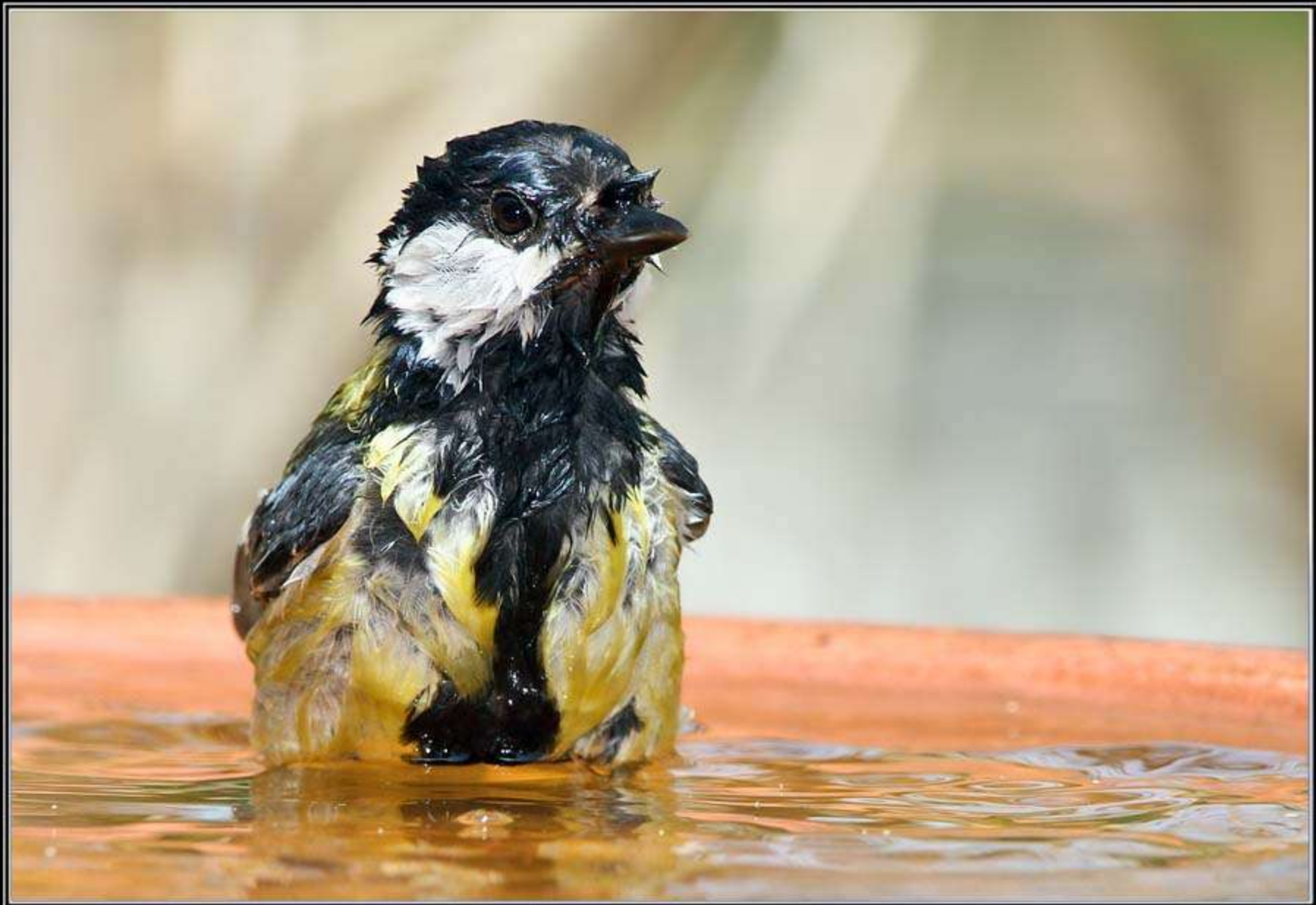
הזכר צמוד כל העת לנקבה ומלווה אותה בתנועותיה. כאשר היא בתוך התיבה הוא עומד על ענף סמוך ושר לה. השירה נועדה גם להכריז על כך שזוהי נחלתו. אצל הזכר פס הבטן עבה, בעל גבולות חדים, ומסתיים מאחורי קו הרגליים בכתם שחור גדול.

בשלב בניית הקן החדש שוהים עדיין הפרחונים ממחזור הקינון הקודם בתחומי הנחלה. כאשר אחד ההורים נגלה לעיניהם הם דורשים בתוקף שיאכילו אותם. פס הבטן השחור של פרחון קצר מזה של בוגר, ומוקדם עדיין לקבוע מהו הזוויג.

פרחון ירגזי בן כשבוע לומד לשתות. לכשיתבגרו הפרחונים יסלקו אותם הוריהם מן הנחלה כדי שלא יהוו גורם תחרותי מולם על משאבי המזון.

הזכר טובל באגן השתייה. ההתאמבטות נערכת כשגרה הן בקיץ והן בחורף. הטבילה מסייעת לירגזי להיפטר מטפילי נוצות וכן מצננת את גופו בימים חמים. בגמר הרחצה הוא עולה על ענף סמוך ומתנער היטב-היטב מטיפות המים שעל גופו.

דרך נוספת לצינון חום הגוף, כאשר הטמפרטורה בחוץ גבוהה, היא הלחטה: נשימות מהירות בפה פתוח. כך פולט הירגזי אוויר חם מגופו, ואידיוי המים מן הפה והלשון הלחים מביא לצינונם. מנגנון הלחטה קיים אצל רוב העופות, וכן אצל יונקים.

ריטואל קבוע של ניקיון הגוף. הירגזי הזכר (וכן הנקבה) מקפיד לסרק את נוצותיו ומסדר אותן במקומן. המקור משמש גם לפליית טפילי עור שעל גופו. הנקבה בעונת הקינון נראית פחות נקייה בגלל הסיבים שנדבקים לגופה במהלך הדגירה בקן.

הנקבה עושה אתנחתא בבניית הקן. ראוי להעריך את האנרגיה העצומה שהיא משקיעה במהלך שני קינונים רצופים. זו ציפור זעירה ואנרגטית שמטילה לעתים 10 ביצים ומטפלת סימולטנית ב-10 גוזלים!

דיוקן הזכר. כלי הרשת מכיל חצאי בוטנים ובוטנים שלמים, כולם בלתי קלויים. יש מי שכותשים מעט את הבוטנים מחשש שההורים יאכילו גוזל עם בוטן שלם והוא ייחנק, ויש הנמנעים לחלוטין מלהציע בוטנים לירגזים במהלך הקינון.

מעקב יום-אחר-יום מתחילת בניית הקן ועד גמר ההטלה (משמאל לימין, שורה תחת שורה). ניתן להבחין בהיגיון ההנדסי של הבנייה: שכבת בסיס של חומר צמחי קשה ויבש, מעליה שכבה עבה של טחבים ירוקים רכים יותר, בה יוצרת הנקבה בתנועות בטנה את שקערורית ההטלה והדגירה, ומעל - שכבה של חומר רך כמו צמר, חוטים, שערות ועוד. הנקבה כיסתה והסתירה את הביצה הראשונה (שורה תחתונה משמאל) לפני צאתה מן התיבה.

מבט מקרוב על ארבע הביצים. זעירות, צבען לבנבן עם כתמים בצבע יין. ניתן להבחין בפרטי מבנה הקן: שקערורית עגולה ועמוקה במרכז לקליטת הביצים (ואת בטנה של הירגזית הדוגרת), שכבת הטחבים הירוקה ועליה שכבה של שיער רך ואוורירי.

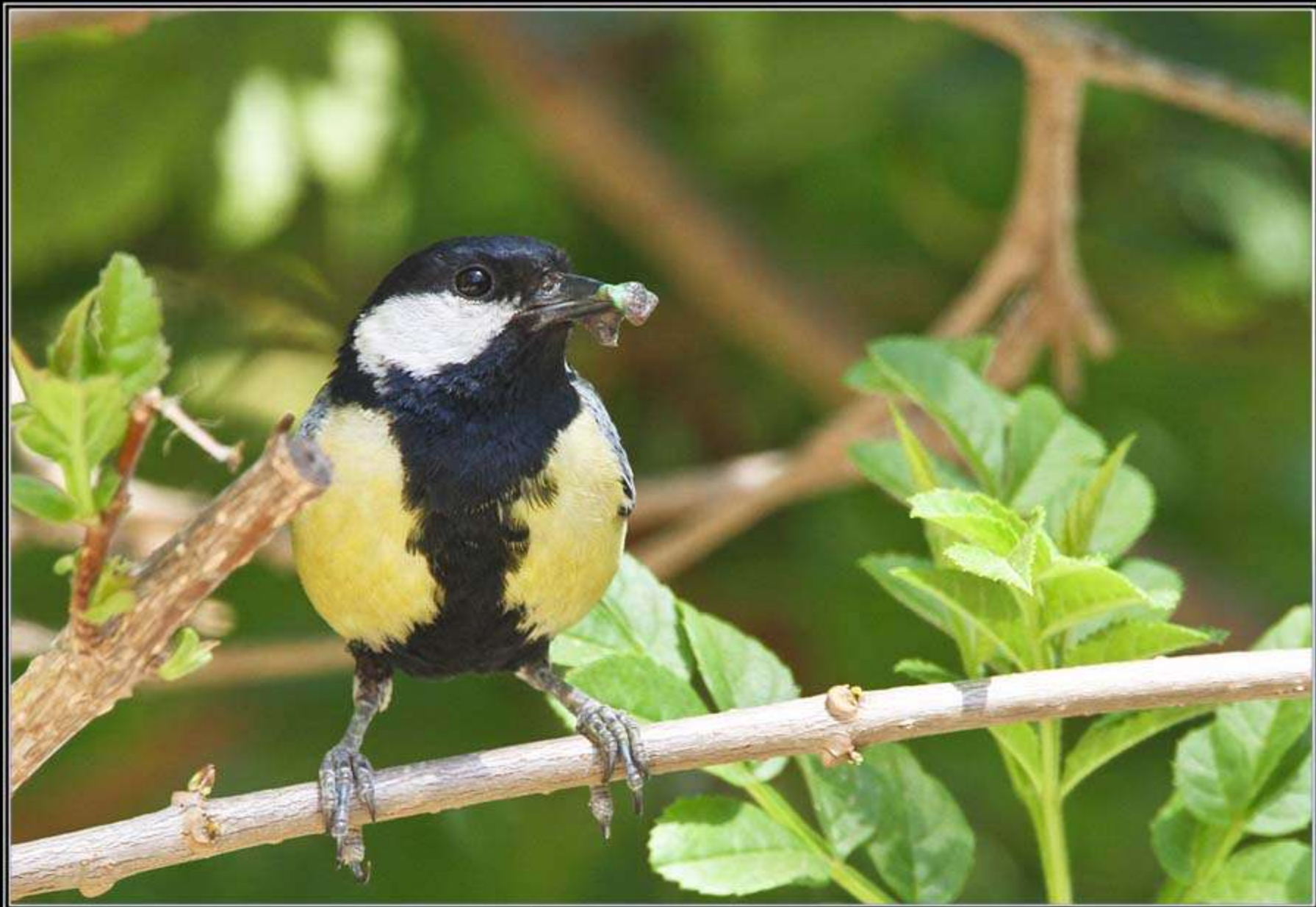
עוד טרם הטלת הביצה האחרונה התחילה הירגזית לדגור. היא מסובבת מדי פעם את הביצים כדי לחממן במידה אחידה. במהלך הדגירה היא יוצאת ממנו פעם אחת ביום לאכול, לרוב בצהריים. בצאתה היא מסתירה לעתים את הביצים.

הירגזי הזכר מביא לנקבה הדוגרת, מספר פעמים ביום, רמשים למאכל - לרוב זחלים ועכבישים. פרט למפגשים אלה הזכר, בשלב זה, כמעט ואינו נראה בסביבה.

הירגזי מחכה לנקבה בפתח התא כדי שתצא לקראתו. כאשר היא אינה מגיעה הוא נכנס לתיבה ומאכיל אותה בפנים, הרחק מעין המצלמה.

לפני שהירגזי נכנס לתיבה עם המזון שהוא מביא לנקבה, הוא סוקר את הסביבה מעל ענף סמוך. הוא משתהה שנית לבדיקת השטח כשהוא ניצב על כרכוב העמידה בפתח התיבה, ורק אם הכול נראה לו בטוח הוא נכנס פנימה.

ילידי מחזור הקיבון הקודם באים לבקר את אימם הדוגרת בתיבה. "פסי החיור" הצהובים בבסיס המקור מזהים אותו כפרחון. בגיל עשרה ימים הוא ניזון כבר בעצמו מן הבוטנים, מחרקים שהוא צד על הקרקע ומכנימות שהוא מוצא על עלוות העצים.

בתום 12 ימי דגירה בקעו שלושה גוזלים עירומים, סומים, חסרי יכולת ויסות חום הגוף ותלוי לחלוטין בהוריו. ביצה אחת טרם בקעה. כל שביכולתם לבצע בימיהם הראשונים הוא להרים ראשם למספר שניות ולדרוש מזון. הם שומעים ומגיבים לקולות.

הזכר צריך עתה לספק מזון לנקבה שעדיין דוגרת וגם לגוזלים שכבר בקעו. אם מצויה בסביבת הקן ציפור זרה הוא מקפץ בעצבנות מענף לענף עד שהיא מסתלקת, ורק אז נכנס לתיבה.

כל הביצים בקעו, האחרונה יום לאחר קודמותיה. ניתן להבחין בלשון של הגוזלים. שולי הפה הצהובים בולטים היטב בתא החשור ומקלים על ההורים את ההאכלה. רואים ראשית ניצוי בגב ובכנפיים. הגוזלים בתמונה בני ארבעה ימים.

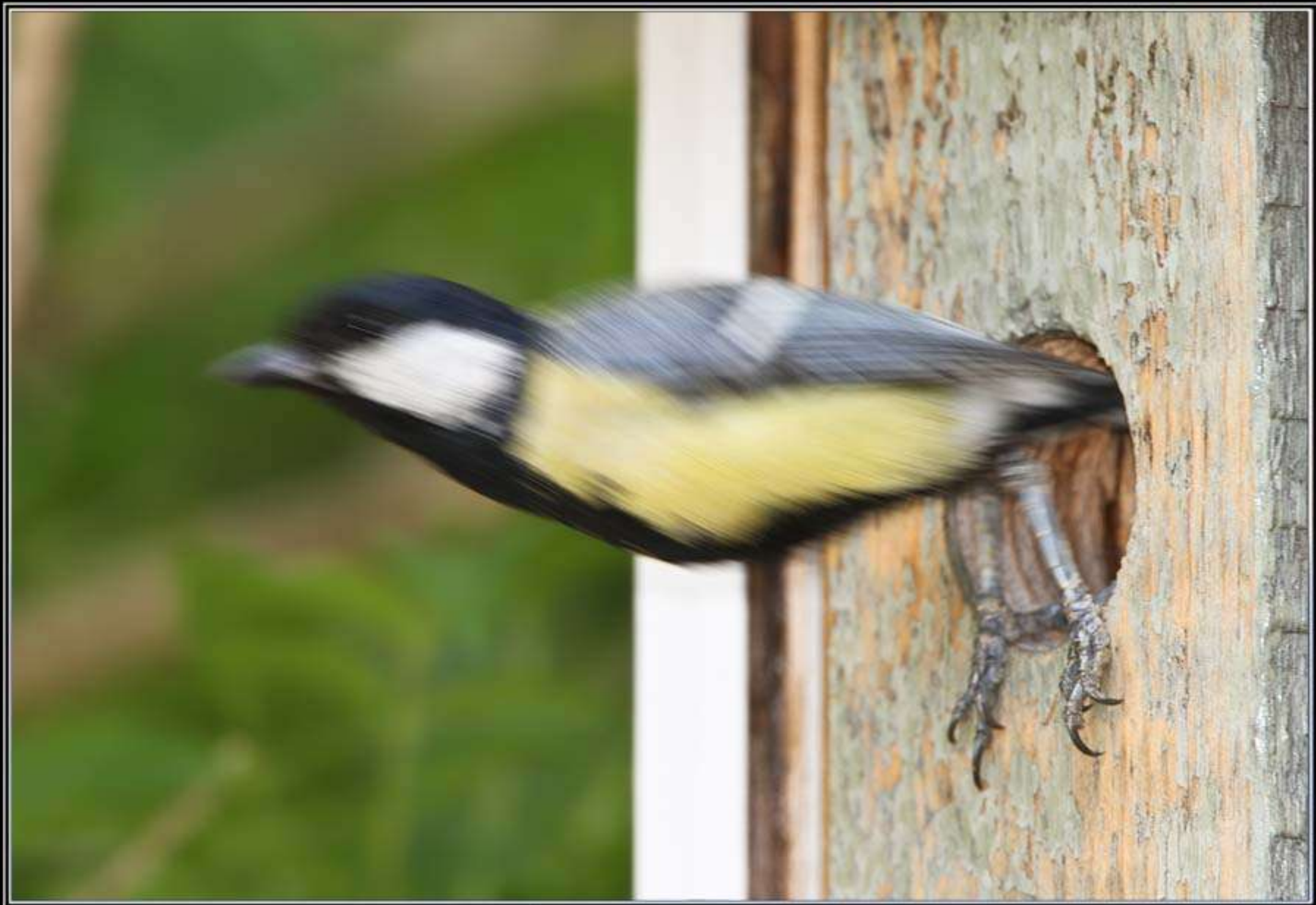
משבקעו כל הביצים מצטרפת הירגזית אל הזכר בהבאת מזון לגוזלים והאכלתם. רוב המזון החי שמובא הוא זחלים ירוקים, כנראה של פרפרים, שההורים מלקטים בשדות הסמוכים. קצב הבאת המזון מותנה במספר הגוזלים ובשלב התפתחותם.

בימים הראשונים לחייהם אין מערכת העיכול של הגוזלים מפותחת, הלשלת שלהם מכילה מזון לא מעוכל וההורים אוכלים אותה. בימים הבאים יפנו ההורים במקורם את שקיות הלשלת מן התיבה. בתמונה - הנקבה.

כאשר הנקבה בתוך התא והירגזי מגיע עם מזון במקורו, הוא מאותת לה בדרך כלשהי על נוכחותו, היא יוצאת והוא נכנס במקומה.

הזינוק מן התיבה נעשה במהירות גבוהה, ואף $1/400$ של שנייה לא הקפיא את התנועה. היום ערב ל"ג בעומר וטרקטור של העירייה ניקה את השדה הסמוך מצמחייה כדי למנוע סכנת התלקחות. כעת יצטרכו ההורים להרחיק כדי למצוא רמשים למאכל.

הגוזלים בגיל שבעה ימים, מתחבאים אינסטינקטיבית. נוצות האברות על קולמוסיהן בשלב התפתחות, ונראית תחילת ניצוי על הראש, הגב והעל-שת. יש בקן ארבעה גוזלים בלבד והשקעוררית נראית בינתיים מרווחת דיה כדי להכיל אותם.

התפתחות הגוזלים בתשעת הימים הראשונים לחייהם, יום אחר יום (משמאל לימין, שורה תחת שורה).

הנקבה רובצת על הגוזלים בשעות היום, פרט להפסקות קצרות להבאת מזון, וכל שעות הלילה. כאשר גוף הגוזלים יתכסה נוצות היא תפסיק לחמם אותם בשעות היום. הזכר אינו משתתף בישיבה על הגוזלים ואינו ישן בקן אלא על עץ סמוך.

הגוזלים בני 13 יום. אחד הגוזלים יצא משקערוּרית הקן. גוף הגוזלים מכוסה בנוצות ועיניהם פקוחות. ניכרים קמטי החיך הצהובים אצל הגוזל הפורש. בגיל זה הם כבר חששנים ולא מרימים ראשם לכל רחש אלא טומנים אותו בדופן השקערוּרית.

התפתחות הגוזלים בימים 10-18 לחייהם, יום אחר יום (משמאל לימין, שורה תחת שורה).

בגיל 19 יום נראים הגוזלים כמו הבוגרים. קצב התפתחותם המהיר מעורר התפעלות. האימא כבר לא ישנה אתם בלילה. הפריחה מן הקן מתרחשת בדרך כלל ביום ה-20 לחייהם.

פרחון מציץ, לראשונה בחייו, אל מחוץ לתיבת ההטלה. קצת היסוס, מעט רתיעה – לבסוף הוא אוזר עוז ופורח החוצה לאוויר העולם. שוב לא יחזור לקנו, אלא אם יישאר בנחלה ויחליט בבגרותו לבנות קן באותה תיבה ממש.

תם מחזור קינון האביב של הירגזים. דור חדש בן ארבעה פרחונים נוסף לציפורי הגינה, שיעשירו וירשימו אותנו שוב ושוב במראן, בקולן ובהתנהגותן. תיבת הקינון נשארה ריקה ומיותמת ... עד לעונת הקינון בחורף הבא. דרך צלחה לכם – פרחונים!